

*Василь ГОПАНЧУК,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, професор*

РЕПРОДУКТИВНІ ПРАВА ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОДРУЖЖЯМ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ

Останнім часом питання щодо репродуктивного здоров'я громадян, а відтак і їхніх репродуктивних прав, все частіше піднімаються в Україні і за кордоном, як на законодавчому рівні, так і в правовій доктрині.

За роки незалежності України, кількість населення неймовірно знизилася – від 52 мільйонів у 1991 році до 43,4 мільйонів у 2022 та продовжує стрімко зменшуватись. На жаль, прогнози відтворення населення також невтішні. Крім того, усі ми розуміємо, що повномасштабне вторгнення забирає у нас найкращих, осіб, які мають високий репродуктивний потенціал.

Одним із завдань щодо зміцнення репродуктивного здоров'я населення як складової репродуктивного права, вважає Н. В. Парамонов, є забезпечення доступності та підвищення якості медичної допомоги щодо відновлення репродуктивного здоров'я, у тому числі із застосуванням допоміжних репродуктивних технологій. Головним чином, під допоміжними репродуктивними технологіями розуміються методи штучного впливу відтворення, лікування людини від хвороб, які не дають організму виносити та народити дитину. Тобто завдяки допоміжним репродуктивним технологіям народжуються діти, які б за інших умов не могли з'явитися на світ узагалі [1, с. 83].

Визнання за кожною людиною права на створення сім'ї, права на повагу приватного й сімейного життя, право на продовження роду, ставить перед державою та міжнародною спільнотою завдання створення оптимальних механізмів регулювання нових прав, що виникли з розвитком біомедицини.

В юридичній літературі під репродуктивними правами пропонується розуміти особисті немайнові права фізичної особи на здійснення та охорону репродуктивного здоров'я, вільне прийняття рішень щодо народження чи відмови від народження дітей, а також на медичну, соціальну, інформаційну і консультаційну допомогу в цій сфері в разі такої необхідності [2, с. 106]. Більш розширене тлумачення репродуктивних прав фізичної особи надається А. О. Дутко та М. Р. Заболотною, які визначають їх, як гарантовані, заохочувані державою можливості осіб щодо охорони їх репродуктивного здоров'я, вільне прийняття і реалізація фізичними особами рішення про зачаття дитини, про народження або відмову від народження дітей у шлюбі або поза ним,

методів зачаття і народження дітей, в тому числі й за допомогою допоміжних репродуктивних технологій, кількості дітей, часу і місця народження, інтервалів між їх народженнями, необхідних для збереження здоров'я матері і дитини, а також щодо медико-соціальної, інформаційної та консультативної допомоги в цій сфері [3, с. 86].

З позиції окремих науковців, репродуктивні права фізичної особи – це право на: вільний репродуктивний вибір, що охоплює право на створення та планування сім'ї; отримання послуг з охорони репродуктивного здоров'я і планування сім'ї; отримання достовірної та повної інформації про стан свого репродуктивного здоров'я; охорону здоров'я в період вагітності, під час пологів і після пологів; лікування безпліддя, зокрема із застосуванням сучасних допоміжних репродуктивних технологій; донорство статевих клітин та збереження репродуктивних клітин (кріоконсервацію); використання і вільний вибір методів контрацепції; хірургічну стерилізацію; штучне переривання вагітності; прийняття рішення у разі медичних втручань, пов'язаних з репродуктивним здоров'ям, за винятком ситуацій, які загрожують життю та вимагають термінового втручання, і інших передбачених законом випадках; захист своїх репродуктивних прав, зокрема від сексуальної експлуатації та насильства, примусової вагітності, абортів, стерилізації та інших порушень репродуктивних прав; право на таємницю інформації щодо реалізації репродуктивних прав [4, с. 258].

Загалом же доктрина визначає репродуктивні права як комплексне поняття, і які повністю залежні від стану репродуктивного здоров'я особи. Так, В. І. Чечерський вважає, що репродуктивні права є комплексом прав людини у репродуктивній сфері, які виникають у зв'язку із вільним та добровільним репродуктивним вибором, забезпечуються та гарантуються системою охорони репродуктивного здоров'я [5, с. 30-31]. Отже, можна стверджувати, що репродуктивні права людини бувають як природними, так і такими, що здійснюються з використанням допоміжних технологій.

Не можна не погодитись і з висновками Т. Попович, яка наголошує, що у структурі соматичних прав людини, як прав нового покоління, значну групу займають репродуктивні права, пов'язані з відтворення людиною своїх майбутніх поколінь. Базуючись на біологічних особливостях людського буття, дана категорія прав, яка ще кілька десятиліть тому не була актуалізована та акцентована, все більш починає захоплювати своїм функціонуванням й соціальну складову частину людського буття, що, серед іншого, виявляється в досить стрімкому розвитку правового забезпечення та регуляції репродуктивних прав [6, с. 215].

Варто зауважити, що втілення у життя репродуктивних прав жінки і чоловіка реалізується шляхом охорони та заохочення материнства, крізь призму можливості усіх подружніх пар і окремих осіб вільно вирішувати

питання щодо кількості дітей, застосування за необхідності репродуктивних технологій, доступу до сучасних знань та безпечних методів планування сім'ї, а також забезпечення відшкодування моральної шкоди у разі позбавлення жінки можливості народити дитину у зв'язку із виконанням нею конституційних, службових, трудових обов'язків або в результаті протиправної поведінки стосовно неї.

Отже, реалізація материнства, батьківства для осіб, які мають проблеми із репродуктивним здоров'ям, стало можливим завдяки застосуванню допоміжних репродуктивних технологій.

Право на материнство та право на батьківство закріплені Сімейним кодексом України (ст.ст. 50, 51) і є ключовими в категорії особистих немайнових прав подружжя.

Список використаної літератури:

1. Парамонов Н.В. Репродуктивні права: гендерний принцип. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 10. С. 82-85.

2. Длугопольська Т. Правова природа репродуктивних прав фізичних осіб. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 2. С. 103-107

3. Дутко А.О., Заболотна М.Р. Репродуктивні права фізичної особи: сутність, поняття, класифікація. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 3. С. 82-90.

4. Дутко О.А., Заболотна М.Р. Закріплення репродуктивних прав особи у сімейному законодавстві. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2016. № 845. С. 257-262.

5. Чечерський В.І. Право на репродукцію (відтворення) у системі основоположних прав людини: конституційно-правове дослідження : дисертація на здобуття наукового ступеня д.ю.н. : спец. 12.00.02. Ужгород, 2020. 509 с.

6. Попович Т. Правові обов'язки у сфері реалізації репродуктивних прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 215-219.